

ЭКАНОМІКА

УДК 338.27:635(476)

Г. І. ГАНУШ

**ПРАГНАЗАВАННЕ РАЗВІЦЦЯ ФОРМАЎ
ГАСПАДАРАННЯ У АГАРОДНІЦТВЕ**

Важнейшай састаўной часткай арганізацыйнай структуры агародніннага падкомплексу з'яўляюцца розныя суб'екты гаспадарання, якія займаюцца вытворчасцю агародніны. Яны базіруюцца на дзяржаўнай і прыватнай формах уласнасці. Могуць стварацца і змяшаныя прадпрыемствы або гаспадаркі.

У наш час пераважае месца ў пасяўных плошчах і валавым зборы агародніны належыць прыватнаму сектару. Сюды галоўным чынам адносяцца індывідуальныя агароды на прысядзібных участках сельскіх жыхароў і ўладальнікаў садова-агародных (дачных) участкаў.

У 1993 г. вырошчваннем агароднінных культур займалася каля 1 млн сельскіх (сялянскіх) гаспадарак на плошчы 15 тыс. га. Тут было вырашчана больш за 249 тыс. розных відаў агародніны, або 23% ад агульнай колькасці ў рэспубліцы.

На дачных участках (іх налічваецца 800 тыс.) агародніна займала больш за 32 тыс. га. Па даных статыстыкі, дачнікамі атрымана 518 тыс. т агародніны, або 49,5% ад валавога збору яе ў рэспубліцы.

У цэлым доля прыватнага сектара ў вытворчасці агародніны ў 1993 г. у параўнанні з сярэднегадавым паказчыкам 1986—1990 гг. павялічылася з 33 да 73%, а доля калгасаў і саўгасаў паменшылася адпаведна з 67 да 27%. Аналагічная дынаміка назіраецца і па пасяўных плошчах (табліца).

Таварнасць вырошчываемай у прыватным сектары агародніны нізкая. У 1993 г. тут закуплена 7,7 тыс. т, або 5,3% ад агульнага аб'ёму заку-

**Асноўныя паказчыкі вытворчасці агародніны ў Беларусі
па катэгорыях гаспадарак**

Паказчык	Год						
	1940	1971— 1975	1976— 1980	1981— 1985	1986— 1990	1990	1993
Плошча, тыс. га, усяго	61,8	49,3	50,1	50,5	45,7	42,1	64,6
У т. л. калгасы і саўгасы насельніцтва	20,0	27,7	32,1	31,8	30,2	26,5	17,1
Структура пасяўных плошчаў па ка- тэгорыях гаспадарак, %:	41,8	21,6	18,0	18,7	15,5	15,6	47,5
калгасы і саўгасы насельніцтва	100	100	100	100	100	100	100
Валавы збор, тыс. т.:	32,4	56,2	64,1	63,0	66,1	62,9	26,5
усяго	67,6	43,8	35,9	37,0	33,9	37,1	73,5
У т. л. калгасы і саўгасы насельніцтва	673	753	752	884	842	749	1047
Структура вытворчасці агародніны, %	163,9	352	424	521	568	593	283
У т. л. калгасы і саўгасы насельніцтва	509,1	401,0	328,0	363,0	274,0	246,0	765,0
У т. л. калгасы і саўгасы насельніцтва	24,4	46,7	56,4	58,9	67,5	87,2	27,0
	75,6	53,3	43,6	41,1	32,5	32,8	73,0

пак. Акрамя продажу ў сістэму дзяржзакупак некаторая частка атрымліваемай індывідуальнымі гаспадаркамі прадукцыі рэалізуецца на калгасных рынках. Галоўная ж задача прысядзібнага і дачнага агародніцтва — забяспечыць агароднінай сям'ю. Большасць сельскіх і шмат якія гарадскія сем'і, якія маюць дачныя ўчасткі, забяспечваюць свае патрэбы ў агародніне за кошт уласнага іх вырошчвання.

Разам з вытворчасцю вялікага аб'ёму агародніны індывідуальныя агароды закліканы выконваць і іншую вельмі важную функцыю — садзейнічаць пашырэнню асартыменту агароднінай прадукцыі. Шмат якія так званыя малапашыраныя, але вельмі карысныя агароднінныя культуры не паддаюцца механізацыі, вырошчваюць іх магчыма толькі з выкарыстаннем ручной працы, чым і характэрны прысядзібны або дачны агарод.

Важна арганізаваць правядзенне растлумачальнай работы сярод насельніцтва (праз друк, тэлебачанне, радыё) пра карыснасць малавядомых у нас агароднінных культур, іх лекавыя ўласцівасці, асновы біялогіі і агратэхнікі. На сялянскіх і дачных агародах павінны знайсці пастаянную прапіску такія каштоўныя агароднінныя і вострадухмяныя культуры, як шпінат, брусельская і пекінская капуста, бамія, перац, фізаліс, кукуруза цукровая, шматгадовыя цыбулі (слізуна, шмат'ярусная, шніт), дайкон, сельдэрэй, аўсяны карань, скарцанера, пастарнак, катран, тапінамбур, стахіс, цыкорый салатавы, цыкорый каранёвы, вадзяны крэс, спаржа, рэвень, арцішок, эстрагон, каляндра, кмін, ісоп, меліса лімонная, мацярдушка, любіста, базілік, кацямятка, чабор садовы і інш.

Колькасць і памеры дачных участкаў маюць тэндэнцыю да росту. Пашыраюцца плошчы прысядзібных участкаў. Ідзе працэс прыватызацыі зямлі. Значыць, ёсць падставы прагназаваць, што ў агляднай перспектыве роля прысядзібных і дачных участкаў у вытворчасці агародніны будзе заставацца высокай. У гэтай сувязі важна паклапаціцца пра стварэнне спрыяльных перадумоў для эфектыўнага вядзення індывідуальнага агародніцтва. Пад агароды патрэбна адводзіць дастаткова акультураныя агароднінапрыдатныя землі. Неабходна адмовіцца ад практыкі размяшчэння садаводчых таварыстваў на невыкарыстоўваемых землях з нізкім узроўнем урадлівасці, нязручным рэльефам, нярэдка пакрытых хмызняком або лесам. На акультурванні такіх зямель патрабуецца шмат сіл, сродкаў і часу, што паніжае сацыяльна-эканамічную значнасць дачнага агародніцтва.

Неабходна ажыццявіць канкрэтныя меры па аказанні індывідуальным агароднікам дапамогі ў набыцці па даступных цэнах якаснага насення, расады, плёнкі, шкла, угнаенняў, інвентару і прасцейшых механізмаў, якія аблягчаюць працу людзей. Было б мэтазгодным па прыкладу некаторых краін стварыць у рэспубліцы спецыялізаваныя кааператывы або малыя прадпрыемствы па абслугоўванні прыватнага агародніцтва. Гэтыя прадпрыемствы аказвалі б дачнікам за пэўную плату неабходную дапамогу ў апрацоўцы ўчасткаў (малагабарытнай тэхнікай або коньмі), дастаўцы арганічных і мінеральных угнаенняў, вапны, іншых матэрыялаў. Яны маглі б займацца таксама закупкамі і рэалізацыяй лішкаў агароднінай прадукцыі, вырашчанай на індывідуальных агародах.

БелНДІ агародніцтва і іншым навуковым установам аграрнага профілю неабходна больш актыўна перагледзець тэматыку даследаванняў на карысць прысядзібнага і дачнага агародніцтва. Патрабуецца ўнесці адпаведныя змены ў селекцыйны працэс, значна пашырыць работы па сартавой і відавой інтрадукцыі, больш увагі надаваць распрацоўцы навукова абгрунтаваных тэхналогій вытворчасці агародніны на прысядзібных і дачных агародах.

У бягучым годзе ў НДІ агародніцтва створана лабараторыя прысядзібнага і дачнага агародніцтва. Думаецца, што неабходна больш увагі надаваць гэтай справе ў сельскагаспадарчых ВНУ, тэхнікумах, дослед-

ных станцыях. Усе названыя меры зрабляць значны станоўчы ўплыў на забеспячэнне насельніцтва рэспублікі агароднінай прадукцыяй.

Як паказвае вопыт ЗША і іншых краін, стабільнасць забеспячэння насельніцтва агароднінай прадукцыяй дасягаецца на падставе рацыянальнага спалучэння вытворчасці прадукцыі ў буйных і дробных гаспадарках. Таму ў рэспубліцы разам са стварэннем умоў для эфектыўнага вядзення прысядзібнага і дачнага агародніцтва мэтазгодна фарміраваць і развіваць наступныя тыпы спецыялізаваных гаспадарак.

1. Спецыялізаваныя агародніцкія саўгасы-аграфіры (саўгасы-камбінаты) прыгарадных зонаў. Іх галоўная функцыя заключаецца ў забеспячэнні агароднінай насельніцтва буйных гарадоў і прамысловых цэнтраў. Тут у першую чаргу павінна вырошчвацца пры максімальным выкарыстанні сродкаў механізацыі агародніна аб'ёмнага, масавага спажывання: капуста белакачанная, капуста чырвонакачанная, капуста цвятная, кальрабі, морква, буракі сталовыя, агуркі і таматы (пры наяўнасці адпаведных прыродна-эканамічных умоў), цыбуля рэпчатая, цыбуля на зеляніну, салата, шпінат, шчаўе, радыска, рэдзька, рэпа, пятрушка, кроп і інш.

Акрамя таго, на спецгасы мэтазгодна ўскласці ролю апорных пунктаў (цэнтраў) для размешчаных у акрузе садова-агародных таварыстваў, фермерскіх і сядлянскіх гаспадарак. Яны маглі б, напрыклад, вырошчваць па папярэдніх заяўках неабходную колькасць якаснай расады, рыхтаваць розныя ўгнойвальныя сумесі, займацца рэалізацыяй падрыхтаванага да сяўбы насення (пратраўленага і г. д.), знаёміць агароднікаў-аматараў з навінкамі селекцыі і тэхналогій. Гэта ў значнай ступені будзе садзейнічаць эфектыўнаму вядзенню агародніцтва на індывідуальных участках, а таксама ў гаспадарках, якія вырошчваюць агародніну для асабістых патрэбаў.

У рэспубліцы налічваецца 70 буйных спецыялізаваных гаспадарак, дзе ўдзельная вага агародніны ў структуры таварнай прадукцыі ў сярэднім 44%. Да іх адносяцца такія вядомыя гаспадаркі, як саўгасы «Мінская агароднінная фабрыка», «Мінскі цяплічны камбінат», «Ждановіцкі цяплічны камбінат», «Рассвет» (Мінскі раён), саўгас-аграфіра «Днепр» (Магілёўскі раён) і інш. Спецгасы з'яўляюцца, па сутнасці, прадпрыемствамі прамысловага тыпу. Тут ураджайнасць агародніны ў 1,5—2 разы вышэйшая ў параўнанні з неспецыялізаванымі гаспадаркамі, значна ніжэй сабекошт прадукцыі і затраты працы.

2. Спецыялізаваныя агародніцкія гаспадаркі ў сельскіх раёнах (адна або некалькі). Іх прызначэнне — задаволіць патрэбы ў агародніне жыхароў раённых цэнтраў і тых, што знаходзяцца ў раёне так званых устаноў закрытага тыпу (бальніцы, школы, дзіцячыя ўстановы, сталовыя і г. д.). Гэтыя гаспадаркі, як і прыгарадныя спецгасы, павінны выконваць функцыі, якія садзейнічаюць вядзенню дачнага, прысядзібнага і ўнутрыгаспадарчага агародніцтва.

3. Спецыялізаваныя на асобных культурах агародніцкія гаспадаркі сыравінных зонаў агароднінаперапрацоўчых прадпрыемстваў. Тут мэтазгодна сканцэнтраваць вырошчванне агародніннага гароху, а таксама агародніны для дзіцячага харчавання: кабачкі, пацісоны, гарбузы, цукіні, морква і інш. Колькасць такіх гаспадарак вызначаецца магутнасцю адпаведнага прадпрыемства па перапрацоўцы, а таксама іншымі прыродна-эканамічнымі ўмовамі.

4. Спецыялізаваныя гаспадаркі па вытворчасці насення агароднінных культур. Іх функцыі заключаюцца ў атрыманні з элітнага насення, якое паступае з элітгасаў і НДІ, насення высокіх рэпрадукцый з наступнай яго рэалізацыяй усім агародніцкім гаспадаркам і ў гандлёвую сетку для продажу насельніцтву. Колькасць гаспадарак вызначаецца неабходнай колькасцю насення для рэспублікі і аптымальнай канцэнтрацыяй у кожнай з іх насенных пасаваў. Па нашых разліках, іх дастаткова 10 замест існуючых 23.

5. Спецыялізаваныя на вытворчасці агародніны або насення фермерскія гаспадаркі. Уяўляецца, што тут могуць быць створаны добрыя вытворчыя ўмовы для вырошчвання часнаку, цыбулі, насення морквы, гарбузоў, фасолі і іншых культур. Яны пастаўляюць атрыманую прадукцыю на дагаворнай аснове ў гандлёвую сетку, прадпрыемствы грамадскага харчавання або перапрацоўчыя прадпрыемствы. У 1993 г. у фермерскіх гаспадарках агародніна вырошчвалася на плошчы 304 га. Атрымана яе каля 4 тыс. т.

Акрамя спецыялізаваных гаспадарак у рэспубліцы ёсць калгасы і саўгасы, якія займаюцца вытворчасцю агародніны для задавальнення асабістых патрэбаў: забеспячэння сталовай, дзіцячага садка, школы і г. д. Зараз такіх гаспадарак налічваецца каля 1200. Іх колькасць ва ўмовах рынку можа хістацца ў той ці іншы бок, аднак яны ўсё ж будуць адыгрываць немалую ролю ў папаўненні балансу агародніннай прадукцыі.

Такім чынам, у галіне агародніцтва рэспублікі атрымліваюць развіццё розныя арганізацыйныя формы гаспадарання, заснаваныя на грамадскай (дзяржаўнай) і прыватнай формах уласнасці. Буйныя спецыялізаваныя агародніцкія гаспадаркі (фірмы, камбінаты) вядуць вытворчасць агародніны на прамысловай аснове для масавага спажывання ў свежым ці перапрацаваным выглядзе. Удзельная вага гэтых гаспадарак у агульным аб'ёме вытворчасці агародніны ў рэспубліцы будзе складаць прыкладна 25—30%. Сваю прадукцыю яны будуць пастаўляць у асноўным у буйныя гарады і прамысловыя цэнтры.

На прысядзібных і дачных агародах вырошчванне агародніны будзе ажыццяўляцца галоўным чынам для забеспячэння патрэбаў сям'і. Тут акрамя асноўных агароднінных культур (капуста, морква, цыбуля і інш.) у шырокім асартыменце неабходна вырошчваць малапашыраныя ў рэспубліцы агароднінныя і вострадухмяныя культуры, якія валодаюць высокімі пажыўнымі і гаючымі якасцямі, але з-за іх біялагічных і марфалагічных асаблівасцяў не могуць вырошчвацца з шырокім выкарыстаннем наяўных сродкаў механізацыі. Удзельная вага індывідуальнага сектара ў валавой вытворчасці агародніны будзе складаць прыкладна 70%.

Некаторая частка агародніннага балансу (5—7%) рэспублікі будзе папаўняцца за кошт вырошчвання агародніны ў неспецыялізаваных саўгасах і калгасах для ўнутрыгаспадарчага спажывання (сталовыя, дзіцячыя садкі і г. д.). Спецыялізаваныя на вытворчасці агародніны фермерскія гаспадаркі мэтазгодна арыентаваць на вырошчванне часнаку, гарбузоў, кабачка, насення агароднінных культур, г. зн. на вытворчасць прадукцыі, дзе выкарыстоўваюцца сродкі малой і сярэдняй механізацыі. Спецыялізаваныя гаспадаркі па вытворчасці насення агароднінных культур закліканы забяспечыць патрэбы рэспублікі (гаспадарак і насельніцтва) у якасным насенні. Доля агародніннага насення ў таварнай прадукцыі гэтых гаспадарак павінна складаць не менш за 30%.

Названыя арганізацыйныя формы гаспадарання павінны атрымліваць неабходную падтрымку з боку рэспубліканскіх і мясцовых органаў. Толькі рацыянальнае спалучэнне буйнога спецыялізаванага і дробна-таварнага агародніцтва дазволіць у бліжэйшыя гады вырашыць праблему поўнага забеспячэння насельніцтва рэспублікі агародніннай прадукцыяй добрага якасці і асартыменту.

Summary

The main promising forms of management in vegetable growing of the republic of Belarus as well as their role in providing the population with vegetables are stated.